

Zsidó Ferenc

KÖNYV AZ UNDORRÓL

– *Alexandru Vakulovski: Hányinger utca*¹–

Hogy nyomban erdélyi magyar párhuzammal kezdjünk: Alexandru Vakulovski *Hányinger utcája* olyan, mintha Orbán János Dénes *A Swedenborg kávéház* című regényét, vagy Potozky László *Élesét* olvasnánk, csak sokkal durvább, sokkal inkább „hardcore”. Ami közös mindháromban: a kolozsváriság, a kocsmai szubkultúra bemutatása, az egyetemista énelbeszélő életuntsága, költészetbe, szerelembe, drogokba menekülése. Vakulovski kávéházi szappanoperájában azonban igazán élesben mennek a dolgok... Nyelvi értelemben és a bemutatott élethelyzetek, események szempontjából is extrémnek minősíthető ez a könyv: vagyis szándékosan provokatívnak. Vakulovski kipróbálja első regényében, milyen elmenni esztétikai értelemben a végletekig, és ír egy undorító könyvet az undorról, mely épp nyerseségével, a mindannyiunkban ott lappangó, de a tudatalattiba száműzött, perverzióig fajuló undor-élvezet ultra-naturalisztikus bemutatásával vált ki katartikus élményt az olvasóból.

Az ajánlás megadja az alaphangot: „Barátaimnak, akik reményvesztetten, megundorodva, elégedetlenkedve átélték ezt a valóságot (egysek bele is haltak), továbbá mindazoknak, akik végigolvassák ezt a könyvet”. És bizony, itt a „bele is haltak” kifejezés nem képletesen értendő, nem poétikusan, hanem, amint a könyvből kiderül: szó szerint.

A könyv a főszereplő-narrátor Yo életéből mintegy 4–6 évet mutat be, körülbelül a 18–24 éves kora közti időszakot, a felnőtté válás folyamatát. Egy moldáviai fiatalemberről van szó, akit Kisinyov utcái neveltek fel, s aki a román tanügyminisztérium nagylelkűségének köszönhetően Kolozsvárra kerülhet egyetemre. Megjegyzendő, hogy Vakulovski elég sok önéletrajzi elemet felhasznál, de mégsem kell referenciálisan olvasni a művet, inkább az ezredforduló előtti utolsó nemzedék kórképeként. S ha már a párhuzamoknál kezdtünk, hadd

---

1 Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2015.

toldjuk meg még eggyel: olyan ez a mű, mint Salinger *Zabhegyezője*, annak 21. századi változata.

Yo zűrös családi környezetből származik: „A nap mindig szüleim veszekedésével ért véget. Pofonok, betört ablakok, széttört tányérok, szétdobált fazekak, végül szabadfogású birkózás”, kezdi egyenesen a gyermekkori élményeket, majd átvált ironikusba: „mielőtt az utca nevelésére bíztak volna, a családi légkör melege vezetett be az életbe”.

Yo lázadó, anarchista jellem, le szeretné rázni magáról mindazt a „hordalékot”, amit szülővárosa, hazája hagyott rá: „Csak az erőszak képes eltüntetni azt a szemetet, amit az URSS (*a Szovjetunió román rövidítése – ford. megj.*) nevű utópia hagyott ránk örökül.”

Már középiskolás korában rákap a kábítószerre, a fűre, s ekképpen naponta: „elküldtük a valóságot a picsába”.

Először a meneküléskényszer fogja el: „Nemzedékemből mindenki dobbantani akar. Mindegy, hová, csak éppen itt ne legyünk.” Romániába azzal az illúzióval jön át Moldáviából, hogy itt minden más lesz, de rövidesen csalódnia kellett, így szigorú ítéletet fogalmaz az országról: „ötéves terv helyett privatizációról beszélnek, kommunizmus helyett posztmodernizmusról, vagy nacionalizmusról, vagy fölzárkóztatásról. De amúgy – ugyanaz a diskurzus...”

Eléggé nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy a moldáv–román viszony sem valami rózsás – ezt leginkább a két ország közti határon lehet észlelni: „Minden román cigány pidor, mondják az MK-beli románok, minden besszaráb orgyilkos orosz disznó, mondják a romániai románok.” Ez a kölcsönös gyűlölködés akár abszurdnak is mondható, hisz, amint a narrátor fogalmaz, sok minden összeköti ezt a két országocskát, főként: „a szarszag”.

Bár alapvetően köldöknéző könyv ez, sok közösségi trauma, eléggé ki nem beszélt társadalmi probléma is terítékre kerül, mint például a Szovjetunió afganisztáni háborúja, a burjánzó nacionalizmus, a romániai korrupció stb.

A 6. fejezettől tehát Kolozsváron, román szakos egyetemistaként látjuk viszont a narrátor-főszereplőt, aki viszont vajmi kevés érdeklődést mutat egyetemi tanulmányai iránt, inkább kocsμάzik, füvezik, bulikba, koncertekre jár (felbukkan az ezredforduló Kolozsvárjának kultikus kocsμάja, a Music Pub is). A zene adja meg életük keretét:

„szükségünk van valamilyen Istenre”, mondja, és ezt a kemény rock/metal zenében találják meg. „A mi mindennapi spanglinkat add meg nekünk ma”, imádkozik másutt, s erre az alternatív imára csakis az lehet a válasz, hogy kábszeres álmában az ördöggel találkozik.

Részletesen bemutatja a kolozsvári Haşdeu bentlakáskomplexumot, azon belül is a hírhedt XVI-os fiúbentlakást: „ez a bentlakás valósággal ösztökélt, hogy sétálni menj, hogy megigyal egy sört a Hányinger utcában, pedig ott mindig tele volt minden kocsmá, de még az a hely is jobb volt, mint a bentlakásban fortyogó szar”. Később így árnyalja az utca leírását: „Igazi megpróbáltatás végigmenni ezen az utcán: az egyik hányik, a másik pisál, vagy tizenöten épp bunyóznak (...), kurvák mindenütt...”.

A könyv eredeti címe egyébként *Pizdet*: ez egy magyarra nem igazán fordítható, orosz származású indulatszó, mit a moldáv diákok előszeretettel használtak. Ehelyett választja a könyv fordítója, Lövetei Lázár László a találó „Hányinger utca” címet, mely egyszerre konkrét (a bentlakáshoz felvezető utca népi neve) és szimbolikus: az életundor kifejezője. E cím ugyanakkor „helyhez is köti” a művet, talán Kolozsvárabb-regényé teszi, mint amennyire valójában az.

Kolozsvár egyébként a maga interkulturalitásában, nemzetiségi sokszínűségében jelenik meg – ha ez alatt nem is egészen azt kell értenünk e regény esetében, mint általában szokás. Például Yo egyik ismerőse felszed egy magyar lányt a buliban: „Piros-sárga-kék sálát tekert a kislány nyakára, s teljes erejéből dugja hátulról”.

Yo egyébként művészként, időnként ír, rendszeresen olvas, de számára ez is csak menekülés: „A művészet és a drogok mindig alternatívát jelenthetnek. Néhány évvel ezelőtt még az alkoholt és a gyilkolást is ide soroltam volna, de most már undorodom ezektől a dolgoktól.” Az írásra, mint kegyelmi állapotra, a későbbiekben is reflektál: „az írás alighanem egyfajta többszintes önkívület, egy kicsit hasonlít a hasis hatására...”, ugyanakkor sajátos irodalomfilozófiai nézeteit is közzéteszi, máskor „beszól” ismert kortárs román szerzőknek: „a profik versesköteteinek többsége tulajdonképpen szart sem ér...”. „A hip-hop, a külvárosok szubkultúrája egyszer majd a kultúra fontos része lehet.”

Yo az egyes fejezetekben bemutatja barátait, ivó- és kábítószerező cimboráit, akik hozzá hasonlóan mind tévelygők, az élettől megcsömöröltek, vagy örök keresők. Kitérés kísérleteik is többnyire kudarcba fulladnak. (Ellenpélda Baston, aki például beállt szerzetesnek, s egy kolostorban „megtalálta a nyugalmat, amire mindannyian vágyunk, azzal a különbséggel, hogy nekünk csak az út végén adatik meg”.)

Életcéljai nincsenek, dolgozni nem akar, mert „a meló a legjobb módszer, amellyel a valóság basztathat minket.”

Kökemény realizmus a Vakulovskié, a narrátor állandó kiszólásai, ítéletei, illetve az egyes szám első személyű narráció ugyanakkor szubjektívvé, szeszélyessé teszi a stílust (Yo többnyire egy láthatatlan, a történetben meg nem jelenő, alapvetően beazonosíthatatlan személyhez beszél, aki valószínűleg a saját /jobbik/ énje).

Ha már drogozás, természetesen néhány túladagolós sztorit is talál, amikor a senki és semmi között lebegett, és nem lehetett tudni, visszatér-e még. „Az évfolyamunkról csak ketten nem drogoztak, de nem is voltak jók semmire”, sommázza egy helyütt nem éppen hízelgő véleményét a „többiekről”.

Ő már nem tud megenni kábítószer nélkül: „a napokban megpróbáltam itt maradni a ti valóságotokban. Iszonyatos volt...”

A másnapok, a tisztulások azonban kínkeservesek: „Utálok magam, undorodom mindentől. (...) Én már nem Yo vagyok, hanem egy idióta, bandzsító akárki...”

A könyv végszavát a „megváltó undor” hozza el: Yo végül eljut arra a szintre, hogy látszólag a drogozástól is megcsömörlik, de így is egy éteri dimenzióban él: „Úgy nézem most a valóságot, mint korábban a hallucinációkat. Többé nincs szükségem drogokra. Így is túl színes minden.”

A záróképben egy pillanatra megjelenik az idill Kolozsvar utcáin, az olvasó megdöbbenően állapítja meg, hogy új, „megtisztult” dimenzióba érkezett, de aztán az apa hozzácsapja a járdaszegélyhez az öt megkarcoló kisgyermeket, és továbbmegy, az anyára is rászólva, hogy ő se álljon meg. Igen, a könyv azt sugallja, nincs megállás. S hogy igazából nem is érdemes. S hogy nem muszáj belehalni az undorba, de élni benne minek?

Eddig még nem tértem ki rá: a könyvben van egy „vadhajtás”, az alapsztorihoz egyetlen szállal sem kapcsolódó betét: Galina Ivanovna kisinyovi tanárnő kálváriája. Otthagyja az iskolát valami kétes, eléggé nem tisztázott célú szerbiai kiruccanás végett, de a szerb határőrök lekapcsolják barátnőivel együtt, két héten át fogva tartják, megalázó módon élvezkednek rajta, majd elengedik. Valahogy hazakeveredik, otthon a frusztrált férj veszi kezelésbe. Számomra nem eléggé világos, miért került bele ez a bizarr történet a könyvbe, talán a megalázás könnyűségét, a megalázottság éteri báját bemutatandó...

Amint a bevezetőben erre már utaltam, Vakulovski elég sok trágár, útszéli kifejezést használ, egy helyütt arról is értekezik, hogy mi szükség van ezekre: „az a valóság, amelyet itt és most élünk meg, nem fejezhető ki egy szimpla kérem!-mel, jó estét!-tel, jó étvágyat!-tal. (...) Ezt a valóságot a szopd le a faszom! és a kurva anyádat! írhatja le.”

Szerkezetileg kissé széteső (mert rövid, olykor esetleges fragmentumokból épül) a könyv, a drog-motívum pedig talán túl sokat ismétlődik/variálódik, ettől eltekintve jelentős irodalmi újdonság, egy nemzedék létérzésének hű bemutatója, az irodalmiság kereteinek tágítója, vakmerő provokáció az önmagunkkal/világunkkal való szembenézésre. Ezért is örülök, hogy Lövetei Lázár Lászlónak köszönhetően megszületett a *Pizdet* magyar verziója (melyet, talán nem véletlenül, egy kolozsvári kiadó gondozott), és nem csupán a számomra otthonos-ismerős kolozsvári egyetemista milió bemutatása miatt.

GYŰRÖTT TRAKTOR, KISIMULT ARCOK

– Dan Lungu: *Tyúkok a mennyben* –

Érdekes vállalkozás Dan Lungu *Tyúkok a mennyben*² című regénye: alulnézetből mutatja be az 1989-es romániai forradalmat megelőző, illetve az azt követő „átmeneti” időket. Egy moldvai (kis)város egyetlen utcájának perspektívájából láttatja a groteszk, olykor abszurdba forduló történéseket. Az utcát Akácós utcának hívják,

² Dan Lungu: *Tyúkok a mennyben*. Ford. Szonda Szabolcs. Pont Kiadó, Budapest, 2016.

ez bennünk, magyar olvasókban olyan konnotációkat idéz elő (népdalunk: Akácós út, ha végigmegyek...), amelyek extra jelentésmezővel gazdagítják a szimbolikus tartalomban amúgy sem szűkölködő utcanevet, mely a könyv lapjain a beletörődés, illetve az (újra)mesélés mint megértés jelképeként van jelen.

Dan Lungu regénye mozaikokból épül fel, lazán összefüggő epizódokból. Mindegyik rész végeredményben egy-egy anekdota (magyar irodalmi párhuzammal: mintha Mikszáthot látnánk a 21. században), melyeket összefűznek az előre- és visszautalások, az ismétlődő helyszínek és szereplők.

A könyv „szakrális tere”, origója, a Gyűrött Traktor nevű kocsmá, ivó. Innen indul ki, ide tér vissza minden és mindenki. Itt folynak a nagy dumák, melyeket Dan Lungu élvezetes moldvai kocsmanyelven közvetít, a fordító, Szonda Szabolcs pedig élvezetes erdélyi/székely kocsmanyelven ad vissza. (Megjegyzendő, hogy a fordító megkönnyíti a magyar olvasó dolgát: a szöveget magyarázó lábjegyzetekkel látja el, információkkal szolgál eseményeket, személyeket illetően).

Az egyes fejezetek az utca egy-egy lakója életének meghatározó történetét mesélik el, egyszerre külső és belső nézőpontból (a szerzői és szereplői diskurzusok váltakoztatásával).

Az első fejezetben Milica a figyelem középpontjába kerül azáltal, hogy járt a megközelíthetetlen ezredesék házában, s színes képsorokban elmeséli a látottakat. Milica elégedetten sütkérezik a feléje irányuló elismerő-kíváncsi-irigy tekintetekben, s valahányszor újrameséli a részleteket, egyre inkább eltúlozza, felnagyítja azokat. Nyilván, az irodalomban sincs új a nap alatt, számunkra, magyar olvasók számára ez a motívum ismerős lehet Örkény István *Tótekjából* (amikor Tót úr lánya mesélni kezdi a faluban az őrnagy érkezésének hírért). Aztán, mint minden csoda, ez is csak három napig tart, Milica sztoriját übereli egy szaftos szerelmi történet: „megjárta Fănică Geambașu a lányával” (...) „az embrió társtulajdonosának kilétét” sikerül felfedni, de mint kiderül, ezúttal csak megjátszott terhességről van szó, hogy az apa szíve lágyuljon meg, és egyezzen bele a házasságba.

Dan Lungu plasztikus képekben mutatja be a kommunista időszakot, illetve a forradalom utáni átmenetet, két idősíket, az akkor és most kapcsolódik egymásba, az akkorhoz efféle értékítéletek társulnak, mint:

„akkoriban még sehol sem voltak a délutáni tévés szappanoperák”, ezért az emberek (asszonyok) vagy „szerelmes regényeket” olvastak, vagy pletykáltak, esetleg (a visszahúzódozóbbja) leskelődtek; akkor, „ha a hazugság fájt volna, micsoda jajgatás lett volna...”, most „a mérnökök dinnyét árulnak a piacon”.

A témára minduntalan visszatér, újabb variációk, szentenciák születnek. Például: „Á, ezek arra se képesek, hogy kimeszeljék, amit Ceaușescu felépített.” – de a vélemények sokfélék, így ennek ellenkezője is megjelenik, a kommunizmus árnyoldala: „nem kínálás, hanem kint állás” (a sorban).

Vagy: „Az utca szinte mindegyik háza jelzi gazdája munkahelyét, főleg az 1989 előtti, amikor bőséggel lehetett hazalopni mindenféle anyagot. 89 után (...) a gyárak sorra csődbe mentek. Egyesek kérték előrehozott- vagy betegnyugdíjazásukat, zömük viszont egész egyszerűen munkanélkülivé vált. És ahhoz, hogy megéljenek, kénytelenek voltak visszaidézni mindennapjaikba a tyúkkotkodásolást, a disznórőfögést és a tehénbőgést.”

A témáról tehát a kívülálló narrátornak is megvan a véleménye, és a szereplőknek is (a kettő nem feltétlenül egyezik). A szereplők többnyire megszépítő nosztalgiával mutatják be Ceaușescu kommunizmusát, rendről és kiszámíthatóságról beszélve, az átmenet korszakáról azonban szigorú kritikát mondanak, káoszt és totális elszegényedést emlegetve. Pedig az elbeszélésekből az is kiderül, a Ceaușescu-rezsim idején is mennyire esetleges volt minden: az Akácos utcában például elkezdtek egy munkálatot, amelyről a helyiek csak sejtették, hogy kanalizálás akar lenni, csöveket hoztak, vittek, árkot ástak, tömtek, végül az egészből nem lett semmi. Ez az epizód parabolikusan is értelmezhető: a korszak értelmetlenségét jelképezi.

A regény egyik főszereplője Mitu, az egyszerű munkásember (de igazából a kor a regény főszereplője, vagy az utca), akinek van egy nagy sztorija, ez határozza meg identitását: hogy meglátogatta Ceaușescut, aki egy Daciával is megajándékozta. Ezt a történetet mindegyre elmeséli a Gyűrött Traktorban, véleményét sem rejti véka alá. Ceaușescu szerinte: „Vagány fickó volt, mondom én, kár, hogy kilőtték, mint egy kutyát”. A feleségéről, Ceaușescu asszonyról viszont már elmarasztaló véleményt mond: „Leana volt a csömör kettejük

közül, mondom én...” Mitu azt is felidézi, milyen bölcs előrelátással beszélt Ceaușescu az öt később félreállító Iliescuról, aki az átmeneti időszak elnöke lett: „ha én meghalok, és ennek a cigány Iliescunak a kezére kerülök, megöl a vigyorgás...” Mitu, „az átmenet ágrólszakad-tja” elméletben megházasodik, feleségül veszi „Luminițát, a munkanélküliek menyasszonyát” (egy létállapotot kifejező gesztusról vagyis csupán „dumáról” van szó). Kocsmai monológiájában beszél még a Caritas nevű pénzes piramisjátékról, a privatizáció címén elkótyavetyélt vállalatokról, kollektívekről, az állami vagyonalapból kilopott pénzekről, arról, hogy akik jól tudtak helyezkedni, egy csapásra meggazdagodtak, a többség azonban földönfutóvá vált, és „napszemüvegben meneget keresztül az átmenet alagútján”. Elbeszélésének az a sommája, hogy „...hiába keménykedünk most, a kommunizmus egy napon visszatér”.

Az utcában vannak átlagemberek, tipikus külvárosi figurák, de van két kívülálló, külön család, akik kívülről csöppentek bele ebbe a miliőbe, s akik tüntető távolságtartásukkal ingerlik az őshonosokat: az egyik a már emlegetett ezredes és családja, a másik Socoliucék. Vera Socoliuc Bukarestből került ide, külön, beteges asszonyság, s legfőképpen azért más, mint a többi utcabéli asszony, mert nem szeret pletykálni.

Amint említettem, a könyv végeredményben anekdoták laza füzére, ezek között van babonában bővelkedő mítosz-történet, avagy „urban legend” is, például: Ceaușescu kihirdette az abortuszellenes törvényt a központi pártlapban, egy hölgy vécépapír hiányában épp abba törölte meg popóját, s „kilenc hónappal azután, hogy az újságpapírt igénybe vette, életerős legénykét hozott a világra, aki a megszólalásig hasonlított Nicu bára.”

Amint a bevezetőben erről már szó esett, a Gyűrött Traktor a könyv szervező eleme. Ticu Zidaru kocsmájáról van szó, nevét a kert sarkában heverő traktorfülkéről kapta, mely bárként fungált. Ticu a traktort mindjárt az 1989-es forradalom után vette, s belekóstolt a földművelésbe, de miután felborult a járgánnyal, gyorsan levonta a konzekvenciát, hogy a mezőgazdaság nem neki való. A traktort viszont, ha már megvolt, szerette volna felhasználni valamire. Eredetileg élelmiszert árusító bódévá alakította volna, aztán kocsma lett belőle, s ugyan nem

volt benne elegendő hely és kényelmetlen is volt italok felszolgálására, de azóta is úgy érzi, hogy különleges hangulatot kölcsönöz lokáljának. És csakugyan: az emberek szerettek ide jönni, naponta többször is tiszteletüket tették. Ticu Zidarunak az volt a legfontosabb, hogy folyton jókedvű emberek veszik körül, így kliensei: „mintha mulatságra invitált barátai lennének. Vagy épp lakótársai...”

A Traktor volt: „a férfiak mennyországa”. Ehhez kapcsolódik a könyv címe is: egy alkalommal Relu Covalciuc, kellőképpen ellazulva, filozofálgatni kezd, hogy vajon a tyúkok hisznek-e Istenben: „ugyanaz az Istenük vajon, mint a miénk? Van-e a tyúkoknak mennyországuk? A végkövetkeztetése az, hogy a tyúkok élete talán még irigylésre méltóbb, mint a Traktorban lévőké: „Úgy éreztem (...), ha én is ebben a helyzetállapotban lehetnék, vagyis tyúk.”

A könyv csúcspontját Relu Covalciuc gilisztás története képezi: „Az egész kert, nemhogy nyüzsgött, hanem egyenesen nyögött a gilisztáktól.” „Mintha jégeső esett volna, csak hernyókkal...”. A gilisztasereg a pincében is megjelenik, egyesek csak szörnyülködnek és ördögi meszterkedést sejtene, esetleg égi jelnek vélik, a praktikusabbja olyan tippel jön, hogy fel kellene használni őket természetes trágyaként, esetleg exportálni is lehetne (horgászáshoz, vagy éppen bioalmák elmaradhatatlan tartozékaiként).

Az egész utca izgalomban van, még a tévések is kijönnek riportot készíteni, de sajnos pár nap múlva kiderül, hogy a giliszták azért jöttek ki a felszínre, mert a kertben lévő magasfeszültségű vezeték meghibásodása miatt áramütés érte őket. Így Covalciuc története is érdeklenné válik, mint az elején a Milicáé az ezredes házával. A *Tyúkok a mennyben* nyitott könyv: e lerombolt mítosz után ismét jön egy újabb szaftos sztori, és így megy ez, örök körforgásban, ez tartja életben az Akácós utcát.

Dan Lungu szórakoztatva gondolkodtat, következtetése az, hogy az átmenet(ek)nek nem biztos, hogy van eleje és vége, és hogy a benne tévelygő ember egyetlen mentsvára a kibeszélés, a dumálás, mert általa felismeri, megérti és talán elfogadja helyzetét.

A könyv egyértelműen üdítő olvasmány, talán nem annyira kompakt, mint Tar Sándor *A mi utcánk* című kötete (ha már hasonló témáról beszélünk), de a poénos kocsma- meg konyhafilozófiák mögött megvan

az igazi mélység is, átjön a társadalomkritika, a bábuként kallódó, kiszolgáltatott emberek félszeg élni akarása. Szerkezetileg tehát kicsit esetlegesnek tűnik a kötet, ennél több, de akár kevesebb mozaikból is állhatna, de fontosabb talán az újszerűség, a hétköznapien vagány hangszerelés, a téma sajátos megközelítése. Mindezekkel magyarázható, hogy román nyelven sikerkönyv lett a *Tyúkok a mennyben*, hogy már számos nyelvre lefordították, ezért jó, hogy immár magyarul is elérhető.

